

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА
ТА РОЗВИТОК
ТВОРЧОЇ
ОСОБИСТОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 9

Міністерство освіти і науки України
Uniwersytet Rzeszowski
Wydział Muzyki
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 9

Рівне – 2023

Редакційна колегія:

Сверлюк Я.В. – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Олексюк О.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету ім. Бориса Грінченка;

Павелків Р.В. – доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, академік АН ВШ України, перший проректор Рівненського державного гуманітарного університету;

Пелех Ю.В. – доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, академік Національної академії наук вищої освіти України, проректор з науково-педагогічної роботи, європейської інтеграції та інновацій;

Mirosław Dymon – Dr. hab., prof. Uniwersytet Rzeszowski Wydział Muzyki.

Лісова С.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики професійної освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Потапчук Т.В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника;

Джус О.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійної освіти та інноваційних технологій Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника;

Рибалко Л.С. – доктор педагогічних наук, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Прокочук В.І. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гри на музичних інструментах Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Добровольська Р.О. – доктор філософії PhD, старший викладач кафедри вокально-хорової підготовки, теорії та методики музичної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

Клепар М. В. – заслужений працівник культури України, доктор педагогічних наук професор кафедри початкової освіти Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника;

Лупаренко С.С. – доктор педагогічних наук, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

*Рекомендовано вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 4 від 27.04.2023 р.)*

Мистецька освіта та розвиток творчої особистості : зб. наук. пр. /
М 656 Uniwersytet Rzeszowski wydział Muzyki, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т,
Ін-т мистецтв. – Рівне : Волин. береги, 2023. – Вип. 9. – 172 с.

ISBN 978-617-8260-05-7

Збірник наукових праць присвячений актуальним питанням професійної підготовки фахівців мистецького напрямку. Висвітлюються сучасні методологічні підходи розвитку творчої особистості студентів, охарактеризовано особливості музично-педагогічної діяльності.

Для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, науковців й працівників в галузі музичної педагогіки та мистецтвознавства.

УДК 7.071.5

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I.

Теорія і методологія мистецької освіти

<i>Останчук М.М., Никон О.К.</i> Формування професійної мотивації навчання як фактор активізації творчої діяльності студентів.....	5
<i>Заходякін О., Козак І.</i> Методичні засади розвитку музичної пам'яті піаністів в процесі фортепіанної підготовки.....	11
<i>Крижановська Т.І., Маєвська О.В.</i> Методичні аспекти процесу формування початкових акомпаніаторських навичок учнів-піаністів ДМШ.....	16
<i>Онищук В.І., Сметана О.П.</i> Удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів-музикантів у форматі дистанційного навчання.....	25
<i>Смик Л., Цюлюпа Н.</i> До питання розвитку поліфонічних умінь в учнів дитячих музичних шкіл.....	32
<i>Стецюк М.В., Крусь О.П.</i> Методи розвитку творчих здібностей учнів-піаністів дитячої музичної школи.....	37

РОЗДІЛ II.

Сучасні виміри мистецтвознавства

<i>Єгоров В.С.</i> Конволюційні ревербератори у сучасній звукорежисурі.....	45
<i>Іваник Н.М.</i> Таїнство шлюбу як складова культурної обрядовості української православної традиції в її музично-естетичному вимірі.....	53
<i>Ковлева М.</i> Шляхи становлення та розвитку професійної бандурної школи в Україні.....	67
<i>Якимчук С.Н., Лахтюк А.Р.</i> Вокально-хорова творчість композитора Бориса Лятошинського першої половини ХХ століття (на прикладі кантати «Заповіт»).....	73
<i>Даюк Ж., Остапик Н.</i> Дитяче фортепіанне мистецтво у творчості українських композиторів.....	80
<i>Павлице Т.І., Мазур Д.В., Заходякін О.В.</i> Історико-теоретичний аспект розвитку сопілкового інструментарію.....	85
<i>Рокищук І., Дубовик О.</i> Генеза науково-технічної революції та інформаційного суспільства.....	94
<i>Сверлюк Л., Сян Шуай.</i> Використання фольклорних традицій в українській естрадній музиці.....	104
<i>Столярчук Б.Й.</i> Історія кафедри музичного фольклору і її роль у відродженні української культури.....	110
<i>Турко Н., Грушовець А.</i> Зародження та розвиток жанру «фортепіанна мініатюра» в музичному мистецтві.....	116

РОЗДІЛ III.

Методика музичного навчання і виховання

<i>Брень О.В.</i> Розвиток співацьких навичок у дітей дошкільного віку засобами ігрових технологій.....	123
<i>Гаврилів М.С., Гумінська О.О.</i> Методи спілкування, взаємодії, співпраці на уроці музичного мистецтва.....	130

<i>Денисюк Н.М., Гумінська О.О.</i> Сучасний досвід застосування Орф-підходу на музичних заняттях в ЗДО	138
<i>Крижановська Т.І., Карпова А.О.</i> Художній розвиток підлітків в умовах діяльності мистецьких гуртків	146
<i>Кондрачук Д.Р.</i> Організація інструментального музикування в процесі музично-творчого розвитку дошкільників	155
<i>Крет М.В., Левчук Н.О.</i> Музично-етичний досвід, як чинник формування морального світу молодших школярів	162
Про авторів	168

ДИТЯЧЕ ФОРТЕПІАННЕ МИСТЕЦТВО У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

У статті висвітлено питання зародження та розвитку дитячої фортепіанної музики на теренах України. Представлено періодизацію та аналіз творчої спадщини окремих композиторів. З'ясовано, якою саме музикою виховували та прищеплювали в дітей любов до народної культури. Систематизовано та узагальнено відомості щодо створених збірок, окремих циклів фортепіанних п'єс для дітей, написаних відомими українськими композиторами. Доведено, що одна із центральних проблем вивчення феномену фортепіанного Дитячого альбому обумовлена протиріччям поміж технічною нескладністю музичного тексту та змістом музичного твору. Розкрито питання жанрового визначення фортепіанного Дитячого альбому. З одного боку, слухним можна вважати широке трактування цього явища як специфічного різновиду циклу мініатюр. Проте спроби з'ясувати характерні особливості цього різновиду циклу ще не здійснювались. Разом з тим, не поодинокі мініатюри, а саме Дитячий альбом як цикл виявився дивовижно стабільним за образним змістом у певні періоди та у різних авторських стилях.

Ключові слова: дитяча фортепіанна музика, цикли, п'єси, фортепіанні збірки, українські композитори.

The article covers the issue of the birth of children's piano music by its representatives. Periodization and analysis of the creative heritage of individual composers were made, changes in the artistic content were investigated, and what they caused in children's piano music. Finding out what kind of music brought up and instilled a love of folk culture and why it was so important. Systematized and summarized information about the created collections, individual cycles of piano pieces for children of Ukrainian composers and contemporary artists. The influence of music on children and peculiarities of child psychology are investigated. The independence and humanity of the musical images of the piano works of Ukrainian contemporary authors is explained by the intonational unity with the folk music, which is the embodiment of the national spirit, psychological essence, unique personality of the national character. Even in the lightest pieces intended for the youngest listeners, you can see interesting examples of artistic processing of folk tunes. Handling playful songs and dance music introduces children to such folk traits as cheerfulness, humor, ingenuity. The interest in folk song will be enhanced by revealing the richness of its content, since children are simply obliged to know their native music and teachers need to actively instill a love for it. In the 19th – 20th centuries, the first contribution to the birth of children's piano music was made by the following composers: M. Lysenko, J. Stepovy, S. Ludkevich, L. Revutsky. V. Kosenko continued to develop this direction. F. Barvinsky, N. Nizhankivsky, L. Dychko, M. Skoryk and L. Kolodub. 21st Century Children's Heritage is filled with the colorful and creative work of many young composers. The national-educational potential of these works, the development of basic performing skills, the formation of independence of musical thinking on the material of folk song is an important basis for their replenishment of the modern pedagogical repertoire of Ukraine.

Key words: children's piano music, cycles, plays, piano pieces, Ukrainian composers.

Постановка проблеми. В українському музичному мистецтві досі немає досить глибокого аналітичного дослідження творчого спадку українських композиторів у галузі дитячої фортепіанної музики. Зокрема, не з'ясовані основні риси художнього змісту такої музики, її типізація, не визначені ознаки національної музичної мови та характерність образного змісту тощо.

Актуальність проблематики становить значна кількість невирішених проблем, що потребують уточнення періодизації дитячої фортепіанної музики України, без якої неможливо усвідомити шляхи її розвитку та виявити орієнтири на різних етапах; також недослідженим залишається внесок видатних українських композиторів у становлення дитячої музики як засобу формування особистості.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Значний внесок у розробку даної проблематики було зроблено такими науковцями, як Ю.Бунін, К.Зенин, Н.Кашкадамова, Л.Кияновська та ін. Представниками науковцями було не лише проаналізовано стан проблематики, а й суттєво оновлено традиційні уявлення в цій галузі. Водночас слід зауважити, що у вітчизняній літературі наявні також наукові роботи, присвячені питанням зародження та розвитку дитячої фортепіанної музики (О.Максимов, Б.Міліч, О.Олійник, О.Рудницька, Р.Сулим).

Дитячі фортепіанні твори українських композиторів здебільшого використовувалися як дидактичний матеріал, що сприяв розвитку творчих здібностей учнів, які навчалися в дитячих музичних школах. Останнім часом зріс інтерес до проблем сприйняття музики дітьми з погляду психології (В. Драганчук) та дослідження принципу програмності в дитячій інструментальній музиці України (О. Фрайт).

Мета статті – окреслити шляхи становлення та розвитку дитячої фортепіанної музики у творчості відомих українських композиторів.

Виклад основного матеріалу. У творчості значної кількості вітчизняних композиторів можемо знайти елементи музики для дітей, що свідчить про їх неабияку музично-педагогічну діяльність у різноманітних видах та жанрах музики. Особливо цінною є творча праця піаністів-педагогів у написанні музики для дітей, оскільки саме вони якнайкраще змогли поєднати композиторський задум із фортепіанною педагогікою та здобути вагомі досягнення у фортепіанному педагогічному репертуарі.

Друга половина XIX століття відзначалася розквітом музичної освіти, зокрема й фортепіанного мистецтва. Важливий внесок у професійне становлення та розвиток фортепіанної музики для дітей зробив композитор М. Лисенко (1842 – 1912 рр.), написавши твори для дітей: «Коза-дереза» (1880 р.), «Пан Коцький» (1891 р.), «Зима і Весна» (1892 р.). У його дитячих операх втілювалися естетичні погляди композитора щодо виховання дітей на основі народного мистецтва. Традиції М. Лисенка продовжили такі компо-

зитор, як В. Сокальський, М. Калачевський, Я. Степовий, С. Людкевич, Л. Ревуцький та ін.

Першими українськими композиторами, які розпочали писати дитячу фортепіанну музику, були М. Вілінський, Ф. Надененко, В. Барвінський та Б. Яновський. Так, у 1923 р. М. Вілінський створює «Дитячий альбом», у 1926 р. видає збірку п'єс «Бублики» Б. Яновський, а у 1925–1927 рр. низку дитячих творів випускає Ф. Надененко.

О. Олійник, досліджуючи історію зародження та розвитку дитячої музики, пише, що у 20–30-х роках ХХ століття створюються перші дитячі музичні школи та виникає проблема з дитячим фортепіанним репертуаром. Задля того, щоб мати нотний матеріал для навчання, викладачі перекладали класичні твори Л. Бетховена, Ф. Шуберта, Й. Брамса, М. Глінки та ін. Доробки українських композиторів є кращими зразками музики для дітей ХІХ століття. У 1914 р. Я. Степовий створив цикл «Збірник українських творів для фортепіано», що вміщував обробки народної музики конкретно для дитячого фортепіанного виконання. Цього ж року він пише цикл «Перші кроки несміливого музиканта», що характеризується романтичними настроями, розмаїттям та програмністю творів (Олійник, 1979).

Створював цикли для найменших виконавців і композитор Л. Ревуцький («Три дитячі п'єси» (1929 р.)), в яких використовував елементи народних мелодій для того, щоб музика була близькою до повсякденного життя і більш зрозумілою для сприйняття дітьми. У 1936 р. В. Косенко пише цикл «24 дитячі п'єси», побудований за тональностями кварто-квінтового кола. Автор звернувся до танців епохи імпресіонізму, запозичивши ідею у Р. Шумана та П. Чайковського, яким була характерна програмність, що відображалася в образах природи («На узліссі», «За метеликом», «Ранком у садочку», «Дощик»). Означений цикл був досить оригінальним завдяки оновленому яскравому звучанню із застосуванням підголосків та свіжих інтонацій.

Засновниками української дитячої фортепіанної музики є В. Косенко (Східна Україна) та В. Барвінський (Західна Україна). Останній надзвичайно захопився створенням дитячого фортепіанного репертуару, який набув високого професійного рівня не лише в педагогіці, а й жанрі дитячої фортепіанної музики. Усвідомлюючи нестачу вітчизняного педагогічного репертуару, особливо з рисами національної ментальності, В. Барвінський створив чотири збірки, написані переважно на основі українського фольклору і спрямовані на дітей різного віку: «Шість мініатюр на українські народні теми» (1925 р.), «Українські народні пісні для фортепіано» (1929 р.), а також 2 цикли, що вийшли друком у 1935 р.: «Колядки та щедрівки» (для старших учнів) та «Наше сонечко грає на фортепіано» (для маленьких початківців). Цикли були створені на основі народних пісень. Таким чином, В. Барвінський ставив собі за мету прищеплювати любов і розуміння народної музики із якомога молодшого віку (Булка, 1997).

Проблема нестачі репертуару для дітей дуже турбувала В.Барвінського, самостійно він не міг із цим впоратися, тому звернувся до інших українських композиторів із проханням писати фортепіанну музику для дітей. Першим відгукнувся Н. Нижанківський, створивши збірку дитячих п'єс «Фортепіанні твори для молоді» (1935 р.). Композитор поєднав кращі досягнення української та європейської музичної культури, як наслідок – з'являється новий тип музики, в якій фольклорні інтонації переплітаються з класичною основою. Гармонія наповнена багатьма хроматизмами та альтерованими зворотами. Автор не цитує, а перетворює ритмо-структурні, ладо-гармонічні та інтонаційні звороти народної музики (Булка, 1997).

Композитори першої половини ХХ століття брали за основу український фольклор та урізноманітнювали його в усіх можливих жанрових течіях, адже прагнули, щоб молоде покоління вчилася на основі рідних їм традицій, пісень та обрядів, а в майбутньому прищеплювало любов до музики своїм дітям.

У 60-х рр. своєю творчою діяльністю прославилися молоді композитори-авангардисти: М. Скорик, Л. Грабовський, В. Сильвестрова, Є. Бібік, Л. Дичко, Є. Станкович, які захоплюються в дитячих творах прийомами сонористики, алеаторики, незвичними засобами музичної та стилістичної виразності. Також у цей час спостерігається формування нових різновидів пісенно-танцювальних сюїт, циклів мініатюр, розвиток яких багато в чому визначається інтенсивним поєднанням принципів узагальненої та програмної образності (Милич, 1979).

Варто зауважити, що в українському музичному мистецтві неабияку роль відіграла творчість композитора М. Скорика. Серед значного різноманіття творів у нього знайшлося місце і для збірки п'єс для дітей («З дитячого альбому» (1965 р.)), яка стала важливим надбанням для фортепіанного педагогічного репертуару. В означеній збірці композитор вводить в український фольклор елементи джазового стилю. М. Скорик не використовує казкових героїв, різних сценок, забав та іграшок, він чинить зовсім по-іншому, що засвідчують навіть назви творів даного репертуару, яким характерне яскраве зображення фольклорних жанрів.

У 1981 р. для юних початківців композитор Л. Колодуб написав 27 п'єс, які назвав «Альбом для дітей». Він був прихильником класичної музики, тому образи для дитячих п'єс запозичував зі збірок П. Чайковського, В. Косенка та Р. Шумана. Митець творив у жанрі пісні та польки, при цьому робив свою музику особливою за допомогою постукувань по кришці фортепіано або застосування гармоній та ритмів джазу. Таким чином, його музика мала постійний рух.

В означений період до урізноманітнення дитячої гри приєднався В. Бібік, створивши збірку «Музика для дітей» (1983 р.). Музика була написана схематично разом із сучасною технікою педалізації, різними авторськими позначеннями та вказівками. Твори «З дитячого альбому», «Альбом для дітей» та «Музика для дітей» зароджують в українській фортепіанній

культури елементи джазу, постукування по фортепіано, авторські ремарки тощо. Для дітей усе це було незвичним, новим та дуже цікавим, тому вони із неабияким задоволенням виконували таку музику (Милич, 1979).

В Україні у ХХ–ХХІ столітті дитяча фортепіанна музика стає самостійною, розвиненою та досить різноманітною галуззю мистецтва. Зокрема, композитор О. Білаш створює фортепіанний цикл «Гетянин альбом» (2000 р.), що складається з 11 мініатюр, причому мелодизм композитора відчувається в кожному творі. Натомість у 2004 р. Г. Сасько пише фортепіанний цикл «Мозаїка», який вміщує 18 творів різних жанрів та стильових напрямів. Фактура циклу, що характеризувалася імітаційними звуками природи та етнічними назвами творів, була зображальною (Тимощук, 2011).

Дитяча фортепіанна музика є дуже відповідальною, клопіткою і психологічно виваженою сферою мистецтва. Вона має виховувати не лише духовно, а й естетично, сприяти формуванню здатності дитини сприймати навколишній світ, знаходити різноманіття та чути красу звуків. Для того, аби писати музику для дітей, композитору необхідно усвідомити, що вона дасть дитині і чи їй це дійсно потрібно. Адже він відповідає за створене, до того ж не всім вдається знайти правильний підхід у музичній мові. Діти щиро реагують на музику, їхні емоції справжні, нефальшиві.

Висновки. Отже, можемо стверджувати, що впродовж декількох століть у становленні та розвитку дитячої фортепіанної музики відбулося чимало змін. Музична мова значно розширила межі усталених норм, як наслідок – вплив народної музики, багата уява, неординарне мислення та брак різножанрової музики відобразилися на оновленому стилі та видозміні інтонаційної й тематичної сфери образів. Засоби музичної виразності постійно урізноманітнюються та розвиваються, що робить звучання особливим і ні на що не схожим. Таким чином, українські композитори впевнено вносять елементи сучасної музики в дитячу фортепіанну літературу. Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на поглиблення та розширення вивчення фортепіанної музики для дітей у творчості українських та зарубіжних композиторів.

Список використаної літератури

Олійник, О. (1979). Українська фортепіанна музика для дітей. К. : Наук. думка. 107 с.

Булка, Ю. (1997). Нестор Нижанківський: життя і творчість. Львів ; Нью-Йорк : вид-во М. П. Коць. 60 с.

Милич, Б.(1961). Фортепіанна література українських радянських композиторів для дітей та юнацтва. К. : Держ. вид. обр. мист. і муз. літ. УРСР. с.98

Скорик, М. (2008). Твори для фортепіано : навчально-методичний посібник. Львів : Сполом. с.87.

Тимощук, О. (2011). Фортепіанні цикли для дітей у творчості українських композиторів: образно-художній аспект : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво». Одеса.

Кабалевський, Д. (1982). Як розповідати дітям про музику. К. : Музична Україна, 1982. с. 302.

References

Oliinyk, O. (1979). *Ukrainska fortepianna muzyka dlia ditei* [Ukrainian piano music for children]. K. : Nauk. dumka. 107 s.

Bulka, Yu. (1997). *Nestor Nyzhankivskyy: zhyttia i tvorchist* [Nestor Nyzhankivskyy: life and work]. Lviv ; Niu-York : vyd-vo M. P. Kots. 60 s.

Mylych, B. (1961). *Fortepianna literatura ukrainskykh radianskykh kompozytoriv dlia ditei ta yunatstva*. [Piano literature of Ukrainian Soviet composers for children and youth]К. : Derzh. vyd. obr. myst. i muz. lit. URSR. 104 s.

Skoryk, M.(2008). *Tvory dlia fortepiano : navchalno-metodychnyi posibnyk*. Lviv [Works for piano: educational and methodological guide] : Spalom. 220 s.

Tymoshchuk O.(2011). *Fortepianni tsyклы dlia ditei u tvorchosti ukrainskykh kompozytoriv: obrazno-khudozhnii aspekt*[Piano cycles for children in the works of Ukrainian composers: visual and artistic aspect] : avtoref. dys. na zdobuttia naukovooho stupenia kand. mystetstvoznavstva : spets. 17.00.03 «Muzychne mystetstvo». Odesa.

Kabalevskyy, D.(1982). *Yak rozpovidaty ditiam pro muzyku* [How to tell children about music]. K. : Muzychna Ukraina. 320 s.

•

УДК 780.8:780.64(091)(477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-8135-4418>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2510-4709>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8552-316>

Павлище Т.І.,

Мазур Д.В.,

Заходякін О.В.

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ СОПІЛКОВОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ

Анотація. У змісті статті розкрито історико-теоретичний аспект розвитку сопілкового інструментарію. Висвітлено генезис флейтових аерофонів з епохи палеоліту до сьогодення. Описано розповсюдження сопілкового інструментарію серед народів світу та регіонів України зокрема. Досліджено поліфункційне використання сопілки людиною в життєдіяльності, побуті, ритуалах, обрядах тощо.

Подано відомості про українські народні аерофони. Актуалізовано думку, що Гуцульщина багата на різноманітні унікальні сопілкові інструменти. Зазначено, що генезис сопілки є важливим елементом дослідження культурної спадщини інструментальної музики.

Пропонована стаття є певним науковим поглядом на предмет значення сопілки як інструменту, що не втрачає своєї цінності, актуальності та популярності в наш час, що є важливим для збереження культурної спадщини України, розвитку музичного мистецтва загалом.

Ключові слова: сопілка, сопілковий інструментарій, флейтові аерофони.

Наукове видання

**МИСТЕЦЬКА ОСВІТА
ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ**

Збірник наукових праць

Випуск 9

Відповідальний за випуск
Сверлюк Ярослав Васильович

Технічний редактор
Віталій Власюк

*Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів,
висвітлені у збірнику.
За достовірність фактів, точність цитат та можливі помилки
повну відповідальність несуть автори опублікованих матеріалів.*

Підписано до друку 10.06.2023 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсет.
Гарнітура «Times». Друк офсет. Ум. друк. арк. 10,0. Наклад 100 пр. Зам. 43.
Видавництво «Волинські обереги».

33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;
e-mail: oberegi97@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.

Надруковано у друкарні видавництва «Волинські обереги».